

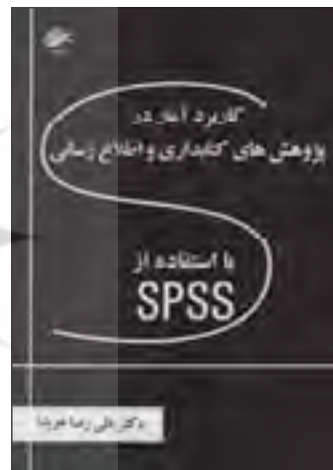
نگاهی بر کتاب

«کاربرد آمار در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی»

• دکتر محمد هدایی^۱

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی اراک

برای تدریس درس آمار به صورت سنتی و انجام محاسبات آماری با کمک ماشین حساب که در ۱۵ فصل (تقریباً مطابق با تقویم تدریس دانشگاهی) تدوین شده بود. کتاب با تعریف مفاهیم اساسی آمار شروع می‌شد و با تنظیم جدول‌های آماری و نمایش داده‌ها با نمودار ادامه می‌یافت و سرانجام، با گذر از بحث‌های چندین مورد «احتمالات» به آمار استنباطی و همبستگی و اصول پیش‌بینی می‌رسید و با بحثی درباره کتاب‌سنجی پایان می‌یافت. ناگفته نماند که این کتاب چندان آسان نبود، اما به دلیل اینکه برای رشته کتابداری تألیف شده بود و مثال‌هایش هم - ولو بعضاً آرمانی - به کتابخانه و کتابداری و کتابداران و کتاب و نشریات مربوط می‌شد، در حوزه کار ما کتاب ارزشمند و شایسته‌ای بود که طبعاً مانند هر کتاب نسبتاً فنی دیگری دانشجو باید برای درک مطالب آن می‌کوشید و چنانکه اشاره شد، کتاب مبتنی بود بر محاسبات دستی آماری بر پایه فرمول‌های آمار. طی چند سال اخیر برنامه‌های آماری کامپیوتری متعددی به بازار آمده و از جمله سرآمد همه آنها - برنامه آمار برای علوم اجتماعی^۲ موسوم به اس پی اس اس - و به ضرورت گرایش به علوم و فنون جدید، آشنایی با این ابزار جزء ضروریات پژوهش برای بسیاری از معلمان دانشگاه و دانشجویان، و از جمله معلمان رشته کتابداری و دانشجویان این رشته و کتابداران شده است و ظاهراً ناآشنایی با این ابزار برای اهل علم و فن به همان اندازه ضعف شمرده می‌شود که ناآشنایی با نفس دانش آمار. چندسال پس از انتشار این کتاب، در سال ۱۳۸۴ کتاب آمار دیگری از لی ون وان^۳ با عنوان روش‌های آماری برای متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی: رویکرد کاربردی و ساده برای درک، استفاده و تفسیر علم آمار ترجمه و منتشر شد که البته در اصل کتاب درسی نیست، زیرا تمرین و پرسش و ارجاعات برای مطالعه بیشتر ندارد؛ و فقط راهنمای انجام

■ هویدا، علیرضا. کاربرد آمار در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی با استفاده از نرم‌افزار اس. پی. اس. اس. تهران: کتابدار، ۱۳۸۷، ۳۲۴ ص، شابک: ۶-۶۴-۹۷۸-۷۱۴۳-۹۶۶

بسیاری از رشته‌های تحصیلی ایران که به‌نحوی به کارهای آماری نیاز دارند، از جمله کشاورزی، مهندسی، اقتصاد، مدیریت، و مشابه اینها، دارای کتاب‌های مستقل در درس آمار هستند. برای دانشجویان رشته کتابداری نیز در سال ۱۳۷۸ به همت سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) کتابی درسی تحت عنوان آمار و روش‌های کمی در کتابداری و اطلاع‌رسانی، تألیف علیرضا هویدا منتشر شد که هم برای دانشجویان مقطع کارشناسی (درس آمار و احتمالات) و هم برای دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد (درس آمار) در نظر گرفته شده بود (هویدا، ص چهار)؛ کتابی

کارهای آماری برای کتابداران علاقه‌مند است.

کاربرد آمار در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی: کتابی با مخاطبی نامعلوم

در سال جاری دکتر هویدا کتاب «کاربرد آمار در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی با استفاده از نرم‌افزار اس. پی. اس. اس» را منتشر کرد که مبتنی بر ویرایش سیزدهم اس. پی. اس. اس است. کتاب جدید هویدا با کنار گذاشتن بحث مفاهیم آماری و آمار توصیفی از سویی و کاهش فصل‌ها از ۱۵ به شش فصل و خروج از برنامه‌ریزی تقویم دانشگاهی، از همان آغاز راهش را از کتاب درسی پیشین جدا می‌کند و گرچه این کتاب - با مثال‌های متعدد؛ و تمرین‌هایی در پایان هر مبحث - هنوز کتابی درسی است، دیگر کتابی برای دانشجوی دوره کارشناسی یا کارشناسی ارشد و تدریس دانشگاهی نیست، بلکه کتابی است تخصصی (؟) برای پژوهشگران کتابداری و اطلاع‌رسانی - یعنی کسانی حداقل با مدرک کارشناسی ارشد، که حتماً درس «آمار و احتمالات» را در دوره کارشناسی و درس «آمار» را در دوره کارشناسی ارشد کتابداری - و احتمالاً هم با کتاب همین مؤلف - گذرانده‌اند و بدین ترتیب با آمار سنتی آشنایی نسبتاً کاملی دارند و اکنون فقط می‌خواهند یاد بگیرند که محاسبات آماری‌شان را با اس. پی. اس. اس انجام داده و کار تحقیقشان را با سرعت بیشتری به پیش ببرند. اما چنانکه خواهیم دید، کتاب جدید از سویی به شش فصل تلخیص شده است، یعنی برای متخصصان فراهم شده و از سوی دیگر با بازگشت مستقیم به همان کتاب آمار کاملاً درسی پیشین، به کتابی درسی برای دانشجویان تبدیل گردیده و خواننده محکوم است که هم آمار و آماره‌های سنتی را بخواند و هم اس. پی. اس. اس را به کار ببرد و این تناقضی است که کتاب گرفتار آن شده است.

گامی در مقدمه تا فصل دوم

کتاب حاوی مقدمه‌ای کوتاه درباره اهمیت پژوهش در کتابخانه و معرفی اس. پی. اس. اس است. همچنین در این مقدمه پرسشنامه‌ای با ۱۵ سؤال - مشترک میان دانشجویان و استادان - درج شده که سؤال‌ها به‌جای اعداد فارسی به شکل $ex1q1$ ، $ex1q2$ ، $ex1q3$ ، ...، $ex1q15$ ، شماره‌گذاری شده است. پس از آن مباحث اصلی کتاب آغاز می‌شود:

نام‌گذاری متغیرها

در نسخه آن‌تایتلد اس. پی. اس. اس دیتا ادیتور^۱ در اس. پی. اس. اس در گوشه سمت چپ پایین روی واژه «Variable View» (مخصوص نام‌گذاری متغیرها) کلیک شود.

برای نام‌گذاری متغیرهای سن، جنس، میزان تحصیلات (مقطع تحصیلی)، رشته تحصیلی، رتبه علمی، نحوه عضویت در کتابخانه و متوسط حضور در کتابخانه طی یک هفته و سایر سوالات پرسشنامه، می‌توان به ترتیب از کدهای $ex1q1$ تا $ex1q15$ استفاده کرد که آنها را در ستون Name وارد می‌کنیم. انتخاب نام متغیرها در ستون Name، در نسخه Name شامل دو قاعده است:

• بر عکس نسخه‌های قبل اس. پی. اس. اس که می‌توانست فقط هشت کاراکتر را قبول کند، محدودیت کاراکتر ندارد، اما می‌تواند [؟] یا [؟]@ شروع شده و با یک نقطه تمام شود.

• می‌تواند [؟ نمی‌تواند] شامل حروف، اعداد یا یکی از کاراکترهای @، #، یا \$ باشد [می‌تواند؟] نمی‌تواند فاصله قبول کند.

از این سطرها چنین استنباط می‌شود که کسی که این کتاب را می‌خواند با ویرایش‌های قبلی اس. پی. اس. اس هم آشنایی دارد و اکنون می‌خواهد با این کتاب با کاربرد ویرایش ۱۳ اس. پی. اس. اس آشنا شود.

فصل اول با درس‌هایی درباره روش استفاده از اس. پی. اس. اس، نحوه ورود داده‌های آماری در اس. پی. اس. اس، تهیه گزارش و تحلیل ماری با استفاده از اس. پی. اس. اس، توصیف داده‌های آماری، مقیاس لیکرت، دستور وزن دادن به داده‌ها، و اعمال خاص در اس. پی. اس. اس ادامه ابد و با پنج تمرین به پایان می‌رسد.

فصل دوم بحثی نه‌چندان پخته و نسبتاً شتاب‌زده درباره روش‌های تحقیق است و از این پس وارد متن اصلی آماری کتاب می‌شویم.

آنچه کتاب دکتر هویدا به ما می‌دهد

از این مقدمات که بگذریم، کتاب دکتر هویدا، با وجود مشکلاتی که در آن راه یافته، هنوز تنها کتاب فارسی و ایرانی آمار برای کتابداران است و این مایه خوشحالی است که معلمی ایرانی همت نوشدن داشته باشد. در فصل‌های سوم تا ششم کتاب چهار حوزه آماری با عنوان‌های «آزمون‌های آماری برای یک گروه (تک نمونه‌ای)»؛ «آزمون‌های دو گروه

کتاب آموزشی عملی - در هر مقطعی، البته به تناسب سطح و مقطع تحصیلی - لزوماً باید بر اصل سادگی و آسانی یادگیری مبتنی باشد

یکی از مشکلات عمده آموزش آمار در ایران این است که کتاب‌های آمار ما را با مفهوم و فایده ملموس آمار آشنا نمی‌کند، بلکه بیشتر کاربردهای موضعی یک رشته محاسبات و آزمون‌ها را در قالب تعدادی فرمول و مثال به ما می‌آموزد فرمول و مثال به ما می‌آموزد

که کتاب‌های آمار ما را با مفهوم و فایده ملموس آمار آشنا نمی‌کند، بلکه بیشتر کاربردهای موضعی یک رشته محاسبات و آزمون‌ها را در قالب تعدادی فرمول و مثال به ما می‌آموزد که به مصداق مثل معروف چینی، حکم همان ماهی یک‌روزه سیرکن را دارند که به ما داده می‌شود تا برای یک نیم‌سال در درس آمار نمره‌ای به دست آوریم. اگر کتاب آماري - به‌ویژه کتاب آماري که یک ایرانی تألیف کرده باشد - پیدا شود که به ما مفهوم و فایده بهره‌گیری از آمار را بیاموزد، و دست ما را بگذارد در دست اس. پی. اس. (و کوله‌بار فرمول‌هایش را کنار بگذارد)، احتمالاً می‌تواند ما را سال‌ها از لذت آمار بهره‌مند سازد و ما را از ناز و منت مؤسسات آماري روبه‌روی دانشگاه‌ها بی‌نیاز کند.

کتاب کاربرد آمار در پژوهش کتابداری و اطلاع‌رسانی

می‌توانست اینگونه باشد، اگر دکتر هویدا هم کوله‌بار فرمول‌هایش را کنار می‌گذاشت و پس از ارائه رهنمودهای خوبش درباره آزمون‌های آماري، دست ما را در دست اس. پی. اس. می‌گذاشت و خود به کناری می‌نشست که متأسفانه چنین نکرده و با همه تمایزش به تجدد، نتوانسته است از کوله‌بار منحنی‌ها و فرمول‌های سنتی‌اش رها شود؛ و درست در جایی که باید دست ما در دست اس. پی. اس. قرار گیرد، نشانه‌های فرمول‌های آمار سنتی منحنی‌های درست‌یازده سانتی‌متری با گوشه‌های هاشورخورده و جمع و تفریق‌های ریز و ذره‌بین‌طلب مربوط به ایکس و زد و آن و تی و اندیس‌های هر کدام آشکار می‌شود و گاه چندین صفحه

(مقایسه میانگین‌های دو گروه)؛ «آزمون‌های آماري بیش از دو گروه (تحلیل واریانس)»؛ و «همبستگی» آمده است و همانند هر کتاب آماري دیگری جدول‌های آماري پایان‌بخش کتاب است. در هر حوزه آزمون‌های کوچک‌تری برای معرفی اجزای هر آزمون آمده است.

خواننده طی این فصل‌ها آزمون‌ها و کاربرد آنها را فرامی‌گیرد تا اگر روزی به پژوهشی دست زد و خواست که از نتایج تحقیق خود «مطمئن» باشد - که هر محققی، در اینجا، برای حصول چنین اطمینانی، باید خود شخصاً محاسبات آماري را انجام بدهد - بتواند آزمون مناسب خود را انتخاب کند و داده‌های مربوط را بسنجد و نتیجه‌گیری کند. ۴۱ مسئله - و با مطالبی که درباره پرسشنامه آغازین داده شده، ۴۲ مسئله کتابداری - مطرح‌شده نیز در حد امکان به او کمک می‌کند.

سومین و مهم‌ترین امتیاز کتاب، چه در متن کتاب، و چه در متن گفتاری سی. دی، هنر معلمی هویداست که همانند هر معلم با ذوقی هنگام تشریح‌های نظری و حل تمرین‌ها مهربان و لطیف است و خواننده لحن و ذوق معلمان او را درک می‌کند؛ گویی با حسی کامل می‌کوشد برای خواننده کتاب شرح دهد که اگر فلان اتفاق در کتابخانه تو بیفتد، چه باید بکنی، و این حالت زیبایی است که حاصل سال‌ها تدریس و تألیف کتاب پیشین در آموزش درس آمار برای کتابداران است.

اما همچنان دلبسته منحنی‌ها و فرمول‌های آمار سنتی یکی از مشکلات عمده آموزش آمار در ایران این است

فصل نخست کتاب متأسفانه گرفتار غلط‌های فراوان چاپی است. همچنین برخی از این اشتباهات موجب شده که از زیبایی و آسان‌خوانی کتاب کاسته شود

از کتاب را مصادره می‌کند؛ و آنگاه «دستور اس. پی. اس. اس. برای محاسبه...» در یک یا دو صفحه بیان می‌شود. این داستان در تمام فصل‌های چهارگانه ادامه می‌یابد و قریب به ۱۲۰ صفحه (حدود پنجاه درصد) از فصل‌های سوم تا ششم کتاب را به خود اختصاص می‌دهد. برای مثال فقط در فصل سوم، که ۶۰ صفحه است، ۴۰ صفحه به توضیحات آمار سنتی اختصاص یافته که فرضاً حدود ۱۰ صفحه‌اش همان مباحث مفید نظری است و بقیه، یعنی حدود ۳۰ صفحه، به فرمول‌ها و محاسبات عددی دستی‌ای اختصاص یافته است که به‌گمانم ضرورتی نداشته است، مگر آنکه شخصی بخواهد کتابی تطبیقی در علم آمار برای مقایسه روش‌های محاسبه دستی با عملکرد اس. پی. اس. بنویسد. متأسفانه بسیاری از این فرمول‌ها و منحنی‌ها و مطالب آماری سنتی کم‌وبیش برگرفته از کتاب پیشین مؤلف است که برای دانشجویان کارشناسی تألیف شده است (برای نمونه مقایسه کنید: جدول ۱۲-۳ مربوط به محاسبه‌ی دو در صفحه ۲۵۳ کتاب پیشین و صفحه ۱۱۵ کتاب جدید که البته معلوم نیست چرا با همان داده‌های قدیم، نتیجه‌ی آزمون از ۱۲/۷۴ به ۱۳/۱۲ تغییر کرده است؛ و نیز مقایسه کنید صفحات ۲۸۷ تا ۳۰۳ کتاب پیشین را در فصل «اصول پیش‌بینی» که عیناً در صفحات ۲۸۰ تا ۳۰۱ کتاب جدید با عنوان «همبستگی» تکرار شده است).

جز این، اشکال بنیادی دیگری هم در کتاب هست؛ و آن نیمه‌کاره ماندن پرسشنامه‌ای است که در آغاز کتاب درج شده است و به‌طور منطقی باید پایه‌ی همه‌ی بررسی‌های آماری در همه‌ی فصل‌های کتاب باشد، چنانکه در بسیاری از کتاب‌های راهنمای اس. پی. اس. مرسوم است، در حالی که پس از فصل اول، یعنی بخش آموزش اس. پی. اس. مقدماتی، دیگر نشانی از این مثال نیست؛ و ضرورت کار آموزشی حکم می‌کرد که نخست نتایج این پرسشنامه با تمام آزمون‌های فصل‌های سوم تا ششم سنجیده شود، آنگاه مقایسه‌ای میان پاسخ‌های استادان و دانشجویان مراجعه‌کننده به کتابخانه صورت گیرد تا از این طریق، خواننده این کتاب چرخه‌ی کامل عملیات آزمون یک پرسشنامه را فراگیرد؛ و البته وجود مثال‌های تکمیلی هم در کنار این فرآیند بسیار مفید می‌بود. شصت بار ارجاع خواننده به «لوح فشرده همراه کتاب» اشکال دیگر کتاب است. کتاب آموزشی عملی - در هر مقطعی، البته به تناسب سطح و مقطع تحصیلی - لزوماً باید بر اصل سادگی و آسانی یادگیری مبتنی باشد. مؤلف در اینجا می‌توانست داده‌های مهم‌ترین مثال‌ها را مانند کتاب تحلیل

داده‌های روان‌شناسی با برنامه‌ی اس. پی. اس. اثر نیکالا بریس^۶ و همکاران در پایان کتاب آورد. برخی نکات کوچک اما مهم هم باید رعایت می‌شد، برای مثال در صفحات ۳۶ - ۳۷ به فرآیند وزن‌دادن به داده‌ها اشاره شده است که چون در فصل اول است و در بحث معرفی اس. پی. اس. است، باید در این‌باره توضیحاتی داده می‌شد؛ همچنین در صفحه ۴۴ به نشریات هسته اشاره شده است، در حالی که نشریات اشاره‌شده در پرسشنامه، نشریات هسته نیستند و فقط «نشریات منتخب اساتید» هستند.

اشتباهات ناشر

فصل نخست کتاب متأسفانه گرفتار غلط‌های فراوان چاپی است. همچنین برخی از این اشتباهات موجب شده که از زیبایی و آسان‌خوانی کتاب کاسته شود. از ناشری که قریب به یکصد کتاب چاپ کرده، این کم توجهی‌ها بعید می‌نماید. نخستین مورد از این کم توجهی‌ها که بسیار زود در کتاب به چشم می‌خورد، صفحات متراکم، درهم‌تنیدگی خط و زبان فارسی و لاتین متن، و حروف چاپی ناهمگن سراسر کتاب و حروف ریز فارسی برای یک کتاب درسی است که ریز بودن حروف، در مقایسه با نشانه‌های آماری چاپ‌شده با حروف سیاه و درشت بسیار بیشتر به چشم می‌آید. در یک متن درسی، ناشر باید در انتخاب حروف و تصاویر و صفحه‌آرایی دقت بیشتری داشته باشد. در این زمینه می‌توان از ویراستار متخصص در زمینه کتاب‌های درسی کمک گرفت و با کاهش دادن اندکی از متن طولانی کتاب و برخی تصاویر غیرضروری (مثل منحنی‌ها و جدول‌های) فضایی برای «سفیدخوانی» در میان صفحه‌ها و فضاهای مناسب برای حاشیه‌ها فراهم آورد.

خواننده این کتاب همه‌جا با حروف و اعدادی ناهمگن از نظر فارسی یا غیر فارسی بودن در جدول‌ها و حواشی منحنی‌ها روبه‌روست. با توجه به اینکه برنامه‌های اس. پی. اس. جدید (ویرایش ۱۳ به بالا) خط فارسی را نیز (گرچه هنوز با مشکلاتی) می‌شناسد، ناشر می‌توانست هماهنگ با یک متخصص کاربرد (حروف چینی) اس. پی. اس. همه‌ی شکل‌ها و جدول‌ها را فارسی کند یا دست‌کم همه‌ی شکل‌ها و جدول‌ها را با اعداد لاتین بزند.

یکدست نبودن حروف کلمات و اعداد در کاربرد حروف و اعداد چندگانه به اوج خود می‌رسد. در برخی از صفحات و گاه دقیقاً در یک صفحه واحد، حروف و اعدادی با اندازه‌های

متفاوت آمده است (برای نمونه بنگرید به: ص ۶۳-۶۴). گاهی قلم‌ها بسیار ریز می‌شوند و خواندندشان دشوار می‌شود (برای مثال بنگرید به: جدول ۱-۱۶، ص ۳۳؛ جدول ۱-۳۳، ص ۴۵؛ اعداد و حروف پیرامون منحنی‌های ص ۷۳) و چنانکه قبلاً هم اشاره شد، درست در کنار این حروف ریز و درشت، با نشانه‌های آماری سیاه و درشت روبه‌رو می‌شویم.

بی‌توجهی به ویرایش درست نیز بر کتاب اثر نامطلوبی نهاده است، از جمله پرسشنامه ابتدای کتاب با شماره‌گذاری نامتعارف؛ و مشکلات چاپی و غلط‌های آن آزاردهنده است. مؤلف می‌توانست با طرح پنج یا شش سؤال ساده از عهده آن خوب برآید. منحنی‌های خیلی بزرگ برگرفته از کتاب پیشین مؤلف نیز آزاردهنده است و می‌شد که بسیاری را حذف کرد و بقیه را با ابعاد ظریف‌تری ارائه داد و در مقابل حروف و اعداد آگاهی‌بخش آنها را درشت‌تر کرد. همچنین معادل‌های زیرنویس لاتین برای عباراتی که امروز معنای فارسی روشن دارند، روش تاریخی، روش پیمایشی، روش تجربی (ص ۶۰) طرح تحقیق، برآورد، سرشماری (ص ۷۰)؛ و نکات دیگری که با مطالعه دقیق تر کتاب قابل مشاهده‌اند، ضروری به نظر نمی‌رسد.

غلط‌های چاپی

غلط‌های چاپی فراوان در متن کتاب، به‌ویژه در نخستین صفحات، وارد شده است. در اینجا به برخی از مواردی که در چهل و چند صفحه اول کتاب مشاهده شد، اشاره می‌شود: صفحه ۱۳، سطر ۱۷ «پژوهش علمی» خطاست و صورت درست «پژوهش عملی» است؛ صفحه ۱۵، پرسشنامه، پرسش ex1q14 گزینه چهارم: «راضی» (۲۵٪) نادرست است و صورت درست «ناراضی» است؛ صفحه ۲۰، در عبارات لاتین پایین صفحه کمان‌ها (فلش‌ها) داخل حروف لاتین شده‌اند؛

صفحه ۲۷، داخل جدول ۱-۵ ردیف اول، سن ۲۰ - ۳۰ است، در حالی که در پرسشنامه، نخستین رده سنی ۲۵ - ۳۰ است؛

صفحه ۲۹ تا ۳۳، عنوان‌های «جدول» و «شکل» با هم تداخل دارد، ابتدا شکل‌ها با شماره‌های ۱-۱۲؛ ۱-۱۳؛ ۱-۱۴، سپس جدول‌ها با شماره‌های ۱-۱۱، جدول ۱-۱۲... ادامه می‌یابند؛

صفحه ۳۰، کادر گزینه پنج مقیاس لیکرت پایین صفحه، «کاملاً» درج شده که صورت صحیح آن «کاملاً ناراضی» است؛

صفحه ۳۱، تیر ستون اول از سمت چپ در شکل 14exq18-1 درج شده که صورت درست آن exq1q8 است؛

چند اشتباه در صفحه ۳۲، وجود دارد: ۱. جدول‌ها پس و پیش شده؛ ۲. ابتدا باید نظرهای مربوط به کتاب (پرسش ۸) می‌آمدند و سپس نشریات (پرسش ۹)؛ ۳. در جدول ۱-۱۳ گزینه‌ها به چهار گزینه کاهش یافته است؛

صفحه ۳۳، در جدول ۱-۱۶، ستون ششم «کاملاً راضی» اشتباه است و صورت درست «کاملاً ناراضی» است. صفحه ۳۹، زیرنویس جدول ۱-۱۹ در صفحه ۴۰ درج شده است؛

صفحه ۴۳، در جدول ۱-۲۲، گزینه چهارم «ناراضی» درست است؛

صفحه ۴۴، در شکل ۱-۲۱، رتبه نشریات در Data View عنوان ستون‌ها همه یکی است (exq1q).

لوح فشرده کتاب

نخستین انتظاری که از لوح فشرده ضمیمه کتاب می‌رفت، وجود نسخه‌ای از اس. پی. اس. ۱۳ بود. زیرا در سال ۱۳۸۷ دو ویرایش جدید ۱۶ و ۱۷ از آن به بازار آمده است و هم نویسنده و هم ناشر می‌دانند که علاقه‌مندان همواره به دنبال «آخرین ویرایش» هستند و به مجرد آمدن ویرایش‌های بالاتر یک برنامه، ویرایش‌های پیشین کمیاب یا نایاب می‌شوند و کتابی که اس. پی. اس. ۱۳ را ملاک کار خود قرار داده، ناگزیر باید نسخه‌ای از اس. پی. اس. ۱۳ را در لوح فشرده کتاب بگنجانند که چنین اتفاقی نیفتاده است.

مورد دوم آنکه معمولاً در لوح‌های فشرده آموزشی برای ارائه اطلاعات باید سناریویی تهیه و برای اجرای سناریو مجری مسلطی به گفتار و ارائه اطلاعات گماشته شود. در این لوح فشرده صدایی وزین و دلنشین، اما نه با تسلط یک مجری ورزیده، که تصور می‌کنم صدای خود دکتر هویدا باشد، به توضیح مطالب می‌پردازد و در گفتارها مکث‌هایی طولانی و بعضاً تأخیرهایی در هم‌زمانی اشاره‌گر کامپیوتر به متن و فرمول‌ها پیدا شده است که با روال عادی لوح‌های فشرده آموزشی همخوانی ندارد.

سومین مشکل، همان مشکل رهانشدن از بند آمار سنتی است که در متن کتاب گریبان نویسنده را گرفته است و اینجا نیز تکرار می‌شود، در حالی که خواننده انتظار دارد که

- ارجاع به مثال‌های لوح فشرده به حداقل کاهش یابد و برخی از داده‌ها در پایان کتاب ذکر شود.
 ب) تغییرات چاپی که ناشر باید اعمال کند:
 - کتاب با دقت نسخه‌خوانی و غلط‌گیری شود؛
 - فونت کتاب درشت‌تر شود تا خواننده راحت‌تر کتاب را مطالعه کند؛
 - منحنی‌های آماری (در صورت ضرورت ابقای آنها) با ابعادی کوچک‌تر و با خطوط نازک ترسیم شوند؛
 - حروف لاتین بکاررفته برای نشانه‌های آماری به حروف نازک کوچک‌تر تغییر یابد؛
 - لوح فشرده براساس الگو نسخه‌های آموزشی سازمان یابد.

پی‌نوشت‌ها:

1. hodaiem@gmail.com
2. SPSS (Statistical Package for Social Sciences)
3. Liwen Vaughan
4. Untitled SPSS Data Editor
۵. عبارات درون قلاب از بنده است. چون دسترسی به اس. پی. سی. اس. اس. ۱۳ نداشتم، و با توجه به خطاهای چاپی مکرر اوایل کتاب، این موارد برایم محل تردید بود.
6. Nicola Brace

در لوح فشرده فقط داده‌ها و محاسبات را ببیند، بخش‌هایی از متن و فرمول‌ها در نوشته‌های لوح آشکار می‌شود.
 چهارمین مشکل لوح فشرده وجود «غلط‌های چاپی»! - حتی در متن صفحه نمایش فایل‌های لوح - و به‌هم‌ریختگی و جابه‌جایی فایل‌هاست، برای مثال نخستین تمرین صفحه فایل‌ها در نخستین سطر با تمرینی از بخش پنجم "section5 ex6 p219" آغاز می‌شود نه با "se-tion1" که علت رعایت نکردن فاصله‌گذاری درست است و پس از نشان دادن چندین فایل از "section" های ۲ و ۳، در سطر سوم از جدول فایل‌ها ابتدا "section6" آمده است و بعد "section5"، و سپس "section4" و این بی‌نظمی در همین سطر مکرر شده است. اشتباه دیگری که در اینجا رخ داد درج اشتباه "sextion" به جای "section" است.

لوح فشرده وسیله‌ای برای کمک به خواننده‌ای است که متن کتاب را خوانده و احتمالاً نیاز به راهنمایی‌هایی در باره مسائل کتاب دارد. در حالی که در این لوح فشرده اولاً پاره‌هایی از کتاب تکرار شده و تا خواننده به جدول‌های آماری اس. پی. سی. اس. اس. برسد، دوباره باید مسیری طولانی را طی کند. نکته ناخوشایند دیگر اینکه، فایل‌ها که با فرمت avi (فیلم) ضبط شده‌اند، قابلیت بالا و پایین بردن فرضاً فایل‌های پی. دی. اف را ندارند و خواننده (و اینجا شنونده) محکوم به تحمل یک فیلم طولانی و خسته‌کننده است.

تولید چنین لوح فشرده‌ای - به سبب عدم نظارت و اداره صحیح - مستقیماً اهمال ناشر است.

مآخذ:

۱. بریس، نیکلا و ریچارد کمپ و رز مری سنلگار (۱۳۸۴). تحلیل داده‌های آماری با برنامه اس. پی. سی. اس. اس (ویرایش‌های ۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱)، ترجمه: خدیجه علی‌آبادی و علی صمدی، تهران: نشر دوران.
۲. هویدا، علیرضا (۱۳۸۷). کاربرد آمار در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی با استفاده از نرم افزار SPSS، تهران: کتابدار.
۳. . بریس، نیکلا و ریچارد کمپ و رز مری سنلگار (۱۳۸۴). تحلیل داده‌های آماری با برنامه اس. پی. سی. اس. اس. اس (ویرایش‌های ۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱)، ترجمه: خدیجه علی‌آبادی و علی صمدی، تهران: نشر دوران.
۴. . هویدا، علیرضا (۱۳۸۷). کاربرد آمار در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی با استفاده از نرم افزار SPSS، تهران: کتابدار.

پیشنهادهایی برای چاپ بعدی کتاب
 هر کتابی در حد خود یک نظام است، نظامی مرکب از سه زیرمجموعه محتوا، بیان، و آرایش. مسئول محتوای کتاب مؤلف است؛ مسئول بیان کتاب مؤلف و ویراستار است؛ و مسئول آرایش کتاب ناشر. کتاب حاضر از هر سه بابت دارای مشکل است و در کل کتابی است ضعیف که باید در آن تغییراتی بنیادی ایجاد شود. این تغییرات برخی به‌عهده مؤلف و برخی به‌عهده ناشر است.

الف) تغییرات محتوایی و متنی که مؤلف باید ایجاد کند:
 - کاربر واقعی کتاب مشخص گردد؛
 - متن کتاب از لحاظ محتوایی بازبینی شود و بخش‌های آمار سنتی به حداقل ممکن کاهش یابد؛
 - فرآیند اجرای پرسشنامه آغازین در تمام فصل‌های کتاب پیاده شود.

هر کتابی در حد خود یک نظام است، نظامی مرکب از سه زیرمجموعه محتوا، بیان، و آرایش. مسئول محتوای کتاب مؤلف است؛ مسئول بیان کتاب مؤلف و ویراستار است؛ و مسئول آرایش کتاب ناشر. کتاب حاضر از هر سه بابت دارای مشکل است